

Eesti keel

I kooliaste

Aine sisu ja taotlused

Keel on rahvuskultuuri ja rahvusliku identiteedi kandja. Keele valdamine kõnes ja kirjas on inimese mõtlemisvõime kujunemise, vaimse arengu ning sotsialiseerumise alus ja eeldus. Eesti keele hea valdamine on eduka õppimise eeldus kõigis õppeainetes.

I kooliastmes kujundatakse õpilaste teadmisi ja oskusi kolmes õppevaldkonnas: suuline keelekasutus (kuulamine, kõnelemine), lugemine ja kirjutamine. Suuline keelekasutus hõlmab eneseväljendust argiolukorras ning eakohase suulise teksti mõistmist ja edasiandmist. Lugemise õpetamisel kujundatakse oskust töötada tekstiga eakohaste juhiste alusel. Kirjutamise õpetusega kujundatakse õigekirjaoskus õpitud keelendite piires ja suutlikkus end eesmärgipäraselt kirjalikult väljendada. Osaoskusi ja õigekeelsust arendatakse nii teabe- ja tarbetekstide kui ka ilukirjandustekstide lugemise, jutustamise ja kirjutamise kaudu.

1. klass

Õppeprotsessi kirjeldus

Ene Hiiepuu, Mare Määrsepp, Anne Uusen

Sissejuhatus

Esimestel kooliaastatel on emakeelel kui õppeainel eriline koht. Selles aines õpitakse nii ennast väljendama, erinevates olukordades adekvaatselt suhtlema kui ka õppeülesandeid täitma, omandatakse õpioskusi kõigi teiste õppeainete tarbeks. Suulise ja kirjaliku kõne arendamise teemad tulenevad ümbritsevast elust, õppeainest, õppekava läbivatest teemadest ja kultuurikeskkonnast laiemas mõttes, nagu raamatud, kultuurisündmused ja virtuaalmaailm.

Keskse tähtsusega on sõnavara täpsustamine ja rikastamine ning psüühiliste protsesside arendamine. Selleks vajab laps pidevalt nii uusi kogemusi kui ka eelmiste kogemuste korrastamist. Õpe ja kasvatus peavad toetama enesetunnetuse arengut ja õppima õppimist, juhtima last teistega ühes ja üksinda tegutsemises.

Esimese kooliastme keeleõpetuse ülesanne on kõneoskuse sihipärane arendamine ning suulises kõnes omandatu ülekanndmine kirjalikku kõnesse. Eesti keele

õppevaldkondi – suulist keelekasutust, lugemist ja kirjutamist – käsitletakse lõimitult, pöörates võrdselt tähelepanu kõigile keelelise suhtluse osaoskustele ning lähtudes keelekasutuse funktsioonist ja tekstist. Seejuures nähakse tekstina nii suulist kui ka kirjalikku teksti, nii ilukirjandus- kui ka teabeteksti, nii trükitud kui ka elektroonilist teksti. Eesti keele tundides omandatakse arengueeldustele vastavaid kuulamis-, kõnelemis-, lugemis- ja kirjutamisstrateegiate elemente (ennustamine, mõistekaardi koostamine, kokkuvõtte tegemine jt), et areneks oskus õppida, oskus oma mõtteid nii suuliselt kui ka kirjalikult väljendada. Emakeeletunnis õpitud rakendatakse teisteski ainetes.

Emakeeleõpetuses tuleb kujundada oskusi enesekontrolliks, oma tegevuse analüüsiks, mõistmiseks ja tulemuste hindamiseks, arendada arutlevat mõtlemist, pakkudes õpilastele elulisi, loomingulisi ning mõtlemisainet ja -võimalusi pakkuvaid ülesandeid. Oluline on õpetada mõistma kõneleja-kuulaja-, kirjutaja-lugeja-suhet ning mõtlema selle üle, kuidas öeldu ja kirjutatu võib mõjuda, olgu siis nähtava reaalse partneri, telefonikõne, kirjaliku teksti või virtuaalsuhtluse puhul. Igapäevane õppetöö ühildatakse igal võimalusel laste vabalugemisega.

Eesti keele õpetamise üldpõhimõtted

Terviklikkus:

Kuulamine, kõnelemine, lugemine ja kirjutamine on omavahel seotud, kas:

- tunniteema,
- lugemispala või
- situatsiooni kaudu.

Grammatikateema/ õigekirjaküsimus tuleneb kas

- tekstist,
- lapse enda kirjutisest või situatsioonist.

Teadlikkus:

Lapsi suunatakse oma keelekasutust jälgima, analüüsima, parandama:

- Kuidas ma kuulan, räägin, loen, kirjutan?
- Mis mul tuleb hästi välja, mis halvemini?
- Mida ma peaksin veel õppima?
- Kes mind õpetada saab/ oskab?
- Kuidas ma ise ennast aidata saan?

Suunatakse last oma/sõbra kirjalikku tööd kontrollima (üksi ja koos kaaslastega) ning parandama, et tekiks keeletunnetus ja harjumus mõelda oma töö õigsuse üle.

- Harjutatakse õpilasi ise leidma (üksi või kaaslasega) õigeid lahendusi.
- Analüüsitakse üheskoos konstruktiivselt oma ja teiste keelekasutust.

Kommunikatiivsus:

- Püütakse igale keelelisele tegevusele leida mingi konkreetne otstarve ja auditoorium.
- Kasutatakse võimalikult palju suhtlemisel põhinevaid tegevusi:
 - ❖ kuulatakse kedagi mingil konkreetset põhjusel;
 - ❖ räägitakse kellelegi (erinev kuulajaskond) millestki mingil põhjusel;
 - ❖ kirjutatakse erinevaid tekste erinevale lugejaskonnale.
- Lastakse õpilastel õppetöö käigus omavahel suhelda – arutleda, analüüsida, otsida/ leida õigeid vastuseid, mingit infot jne.

Õppimine on protsess, mille käigus laps õpib tundma oma võimeid, seepärast tuleks tund ette valmistada nii, et õpilane saaks ise tegutseda, mõtelda, katsetada, eksida, arutada, loovust rakendada. See kõik aitab õpitavat paremini mõista ja kinnistada. Tähtis on õpetada last ise oma tegevust/tööd teadvustama, jälgima, kontrollima ja parandama.

Üldpädevuste kujundamine

Eesti keele õpetamise ja õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi. Seda tehakse erinevate tekstide lugemise, nende üle arutlemise reflekteerimise ja kirjutamise kaudu ning kasutades mitmesuguseid koostöövorme (ühisarutelud, projektid jne). Saavutatud üldpädevused kajastuvad tekstiloomes, esitlustes, arutlustes. Pädevustes eristatava nelja omavahel seotud komponendi – teadmiste, oskuste, väärtushinnangute ning käitumise kujundamisel on kandev roll õpetajal, kes oma väärtushinnangute ja enesekehtestamisoskusega loob sobiva õpikeskkonna ning mõjutab õpilaste väärtushinnanguid ja käitumist.

Eesti keele õppesisu – kasutatavad tekstid nii raamatuist, ajakirjandusest kui ka mujalt kinnitavad vajadust pidada lugu oma perekonnast, klassist ja koolist; olla viisakas, täita lubadusi; hoiduda kellegi naeruvääristamisest ja kiusamisest. Õppematerjal aitab lapsel tundma õppida oma rahvusele ainuomast kui ka suhtuda kõikidesse rahvustesse lugupidavalt. Loodushoid, tervishoid, kodupaiga kultuuriväärtused, ilu looduses ja inimese loomingus on lastekirjanduse kesksed teemad.

Õppetegevused – rühmatöö korraldus, koostöö reeglid, loovtööde loomise protseduur, suhtlemisõpetus – on suunatud sellele, et osata kaaslast kuulata, teda tunnustada; tekitada ja alal hoida soovi õppida, tunda rõõmu teadasaamisest ja oskamisest, osata õppida üksi ning koos teistega, paaris ja rühmas, osata jaotada aega õppimise, harrastustegevuse, koduste kohustuste ning puhkamise vahel; osata end häälestada ülesandega toimetulemisele ning oma tegevusi ülesannet täites mõtestada; osata koostada päevakava ja seda järgida; suuta tekstidest leida ja mõista seal sisalduvat teavet (sealhulgas andmeid, termineid, tegelasi,

tegevusi, sündmusi ning nende aega ja kohta) ning seda suuliselt ja kirjalikult esitada; osata lihtsat plaani, tabelit lugeda; osata käituda digikeskkonnas ja digitehnikat õppimiseks kasutada; tunda rõõmu loovast eneseväljendusest.

Riiklikus õppekavas nimetatud üldpädevused sisalduvad iseenesest enamikus keelekasutusolukordades ja -tegevustes kas tegevusena (kaaslastega või mingis muus rollis kirjalik või suuline suhtlemine erineval eesmärgil erineva suhtluspartneriga) või läbi konteksti (näiteks kirjalik keelekasutusolukord: gripihooajal koostatakse rühmatööna plakat, kuidas vältida nakatumist või kuidas ennast karastada, et mitte haigeks jääda).

Üldpädevuste kujunemist toetab ka tekstitöö ning loetavates tekstides sisalduv teave. Samas annavad kooliastmel üldiselt taotletavad pädevused materjali, et sõnastada õppeaine või õppevaldkonnaga (nt loovtööd) seotud enesekirjeldusi, mis aitavad õpilasel positiivset mina-pilti kujundada: mida oskan hästi, mida tean... Selliseid enesekirjeldusi saab kasutada klassi töö- ja mängureegleid sõnastades ja kirja pannes, juttude kirjutamisel (ka kujuteldava tegelase rollis), aga ka õpilastele eneseteadvustamisega seotud ülesandeid kavandades.

Lõiming läbivate teemadega

Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine – lugeda elulisi tekste, ajalehe-/veebiudiseid, siduda suulised keelekasutusolukorrad ning lugemine ja kirjutamine eri elukutsetesse puutuvate rollidega (nt autojuht peab lugema liikluseeskirju, politseinik koostama protokollid, juuksur lugema kosmeetikatoodete tutvustusi, kokk/kondiiter koostab ja kirjutab retsepte, kõik peavad oskama lugeda ja kirjutada töötamis- või -pakkumiskuulutusi, autojuht koostab kaardi põhjal marsruudi ja juhendab teisele autojuhile teed jne).

Keskkond ja jätkusuutlik areng – keskkonna teema lugemises-kirjutamises; säästlik mõtteviis iga tegevuse taustana: mürareostus keskkonnategurina – helid meie ümber, meie ise heliallikana; kuidas säästa kuulmist, nägemist; paberi kasutamine õppetöös; uurimustööd säästva eluviisi kohta jne.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – oma klassi, kooli ja paikkonna ühiselus osalemisega seotud suuline suhtlus ja tekstide lugemine-kirjutamine: teated, nimekirjad, kutsed, plakatid, üleskutsed, kampaaniate kavandamine, algatamine ja reklaamimine jms.

Kultuuriline identiteet – kodukoha kultuuritegelaste tundmaõppimine, kodulooline uurimus, kodulooliste materjalide kasutamine õppetöös, suulise pärimuse tundmaõppimine – lood kodukoha inimestest ja sündmustest, pereliikmete ja tuttavate kõneldu-talletatu tundmine (koolikroonika, perealbum); klassis õppivate eri keele- ja kultuuritaustaga õpilaste kogemuse rakendamine õppetöö rikastamiseks.

Teabekeskond – eakohaste infokanalite tundmaõppimine nii koolis kui ka ühiskonnas avaramalt, foorumid, veebiküljed, ajalehed-ajakirjad ja muu meedia nii õpetamise objektina kui ka vahendina; ise kooli/klassi ajalehe/ajakirja tegemine; ajalehtede-ajakirjade jt meediavahendite kasutamine õpetamise vahendina; kohaliku raamatukogu, muuseumi jm kultuuriasutuste kui infoallikate tundmaõppimine.

Tehnoloogia ja innovatsioon – arvuti- ja mobiili- jm tehnikaga tegeldes kogunevaid tehnilisi oskusi saab rakendada õppetöös tekstide koostamiseks ja lugemiseks,

info otsimiseks, piltide tegemiseks jms.

Tervis ja ohutus – oluline on õige töörežiimi kujunemine: häälekasutus, isteasend, töö- ja puhkeaja jaotus, töö planeerimine. Suhtlemisoscuse arendamine ja emotsionaalsete vajaduste rahuldamine positiivseid elamusi toovas tegevuses võimaldab ennetada konflikte ja seega ka tervisekahjustusi. Keeleõpetuses saab kasutada tervislikule eluviisile ja ohutule käitumisele suunavaid infomaterjale, õpilased saavad neid oma kogemuse tasandil ise koostada. Kõnearenduses saab läbi viia rolli- ja situatsioonimänge, mille eesmärk on arendada lapse empaatiavõimet, lastes lastel ühes ja samas olukorras proovida eri rolle mängida ning otsides lahendusi igapäevaelus tervise ja ohutuse olulistele probleemidele. Oluline on, et võimalikult paljud lapsed aktiivset nendes mängudes osaleksid ja ise lahendusi pakuksid.

Väärtused ja kõlblus – kogu õppetöö ja koolitegevuse korraldus rajanegu vastastikusele austusele ja huvile, väärtuste ülekanne on kogu kasvatus mõte, väärtushoiakuid võetakse üle autoriteetidelt ja enamik lugemispalu õpikutes ning loetavad lasteraamatud ongi peamiselt väärtusi ja väärtushinnanguid kujundavad, suunavad ja esindavad. Juba lugemisolukord iseenesest on suure kasvatusliku mõjuga. Otsesõnu käitumiseeskujusid pakkuvad teosed võib julgelt aimekirjanduse alla arvata. Samas peaks silmas pidama, et sügava kirjandushuvi suurimaks vaenlaseks on ülearu didaktiline, tänitav käsitlusviis, mis igast tekstist midagi õpetlikku ja kasulikku otsima paneb. Didaktilisi kavatsusi võib sisaldada ka kunstiküps vahendus. Näiteks Aino Perviku sarjas Paulast puutume kokku paljude tänapäevaprobleemidega, kuid kirjanik on oma tegelase loonud tõepäraseks ja esitanud olukordi veenvalt läbi lapse silmade, kusjuures meisterliku sõnakasutusega, nii et see jutusari on esteetiliselt kõrgeväärtuslik.

Üldiselt teatakse, et varasemad tekstid, mis pähe jäävad ja edaspidi käitumisnormide omandamisel appi võivad tulla, on rütmilised ja kordust sisaldavad lühitekstid, nagu näiteks vanasõnad ja muud õpetuslikud ütlused. „Tee tööd töö ajal, aja juttu jutu ajal”, „valel on lühikesed jalad”, „iga algus on raske”, „söö, mis küps, räägi, mis tõsi”, „õnnetus ei hüüa tulles” ja muud sellised õpetused jäävad hästi meelde, kui neid elu enese huvides õigel kohal tarvitatakse. Neid ei pea õppetegevuse teemaks võtma ja nende tähendust pikalt-laialt seletama, vaid hoopis tähtsam on, et õpetaja lastega tegeldes ise õpetlikke lauseid kasutaks.

Väga suur roll väärtuste kandjana on muinasjuttudel ja rahvajuttudel. Oluline on loo sündmustiku haarav edasiandmine. Tänapäeva lastele peab paljusid vanema eluviisiga seotud mõisteid selgitama liikuvate või liikumatute piltide, liigutuste ettenäitamise või läbitegemise või vanema elukeskkonnaga vahetu kokkupuute kaudu. Seda võib saavutada esemeid klassi tuues (tööriistad, tarbeesemed) või rahvajuttude tekkeaega ilmestavasse keskkonda minnes (talmuuseumid ja tänapäevased talud, kus vanemaid tarbeasju hoolega säilitatakse). Kindlasti peaksid õpetajad otsima senirääkimata lugusid ning neid julgelt suusõnaliselt vahendama mälu järgi jutustades ja seejuures oma kuulajaid arvestades, mitte ette lugedes.

Mis tahes keeleõpetuse osas – näiteks sõnavaratöö, lausete moodustamine, loo jutustamine, küsimuste esitamine – saab väärtushinnanguid kujundada nii tegevuse sisu kui ka vormi kaudu. Ühelt poolt peab sõnavalik olema lapsele eakohane ja eluline, teisalt saab aga tunni sõnavara ja õppematerjali valides mõelda, mida sõnavalikuga rõhutada tahetakse.

Erinevate teemade käsitlemiseks leiab materjale Koolielu (www.koolielu.ee) ja Miksikese, s.h Minu Miksikese keskkonnas (www.miksike.ee), samuti SA Innove

Keelekümbluskeskusest (<http://kke.innove.ee/abiks-opetajale/abimaterjalid>). 1. klassile sobivaid ideid leiab ka Tallinna Ülikooli Pedagoogilise Seminari ajakirja Tea ja Toimeta kodulehelt (<http://www.teatoimeta.ee/>). Tagasiside andmisel erinevate hindamismudelite (koostamine ja näidised) kasutamine: suuline eneseväljendus (jutustamine, intervjuu, rollimäng, lugemine (lugemisoskus, funktsionaalne lugemine), kirjalik eneseväljendus (muinasjutt), koostöö (paaristöö, rühmatöö), visuaalne mõtlemine (mõistekaart) – <http://opetaja.edu.ee/hindamismudelid/>.

1. klassi lõpetaja õpitulemused	Õppesisu läbi õpilaste tegevuse	Metoodilisi soovitusi (värvilised numbrid ja vastavad tekstiosad tabeli all tähistavad sellesse kohta lingitavaid kommentaare)
<p>Suuline keelekasutus (kuulamine, kõnelemine)</p> <ul style="list-style-type: none"> eristab häälikuid (asukoht ja järjekord sõnas), täishääliku pikkusi; toimib õpetaja ja kaaslaste suulise juhendi järgi; kuulab õpetaja ja kaaslaste esituses lühikest eakohast teksti, mõistab kuuldu lause, jutu sisu; teab, et sõnadel on lähedase või vastandtähendusega sõna ja nimetab neist mõningaid; 	<p>Suuline keelekasutus</p> <p><u>Kuulamine</u> Helide, häälte ja häälikute eristamine (asukoht ja järjekord sõnas), hääliku pikkuse eristamine, põhirõhk täishääliku pikkusel. Õpetaja ja kaaslaste kuulamine ning suulise juhendi järgi toimimine. Õpetaja ja kaaslaste ettelugemise kuulamine. Kuuldu ja nähtu kommenteerimine.</p> <p><u>Kõnelemine</u> Häädus- ja intonatsiooniharjutused. Hääduse harjutamine, hääle tugevuse kohandamine olukorrale. Töö lähedase tähendusega sõnaga, sõnatähenduse selgitamine ja täpsustamine.</p> <p>Sobivate kõnetuste (palumine, küsimine, keeldumine, vabandust palumine, tänamine) valik suhtlemisel. Lihtlauseliste küsimuste moodustamine, küsimuste esitamine ja neile vastamine.</p>	<p>Suulise keelekasutuse hindamisest: kuulamisoskusele hinnangu andmine, kõnelemisoskuse hindamine – 1</p> <p>Kuulamisülesanded: tingimuste loomine kuulamise õppimiseks – 2</p> <p>Kuulamisülesanneteks sobivad õpikutele lisatud CD spetsiaalsete harjutustega, helindid veebis nt lindude jm loodushäälte tutvustuseks, video heli kuulamine ilma pilti nägemata - mõistatamaks teose sisu; lastekirjanduse salvestused nii www.err.ee portaalis, e-raamatutena kui ka mujal; mobiili või diktofoniga salvestatud laste endi kõne ja esitused.</p> <p>3 – Kõnetehnika arendamine: soovitusel hääldusharjutusteks. Arutelu ja arvamuste avaldamine eeldab kindlasti klassis kõnelemise reeglite loomist: näiteks - - üks kõneleja korraga, - eelnevalt kokkulepitud kõnejärjekorrast kinni pidamine - ese – mänguasi vm tähenduslik ese - kõnejärjekorra tähistajana.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • väljendab end suhtlusolukordades arusaadavalt: palub, küsib, tänab, vabandab; • jutustab suunavate küsimuste toel kuulust, nähtust, loetust; • koostab õpetaja abiga pildiseeria või küsimuste toel suulise jutu, • esitab luuletust peast; 	<p>Eri teemadel vestlemine sõnavara rikastamiseks, arutamine paaris ja väikeses rühmas.</p> <p>Esemete, nähtuste, tegelaste jms võrdlemine, ühe-kahe tunnuse alusel rühmitamine.</p> <p>Eneseväljendus dramatiseeringus ja rollimängus.</p> <p>Jutustamine kuulatu, nähtu, läbielatu, loetu, pildi, pildiseeria, etteantud teema põhjal; aheljutustamine. Klassiga ühiselt kogetud sündmuste vahendamine jutustades: jutustamine eri rollides. Pantomiiim-mõistatused tuttavate juttude kohta.</p> <p>Tuttava luuletuse, dialoogi peast esitamine.</p>	<p>4 – Sõnavaratöö suhtluspädevuse kujunemise toeks</p> <p>5 – Kirjeldamine</p> <p>6 – Jutustamine ja juttude koostamine pildi, pildisarja ja oma joonistuse abil</p> <p>7 – Luuletuste esitamine</p> <p>Hääle-, hääldus-, suu-, lugemismängud, kõnearendus (harjutusvara logopeedilt): http://hellognet.weebly.com/ Hääldusharjutused: http://www.ut.ee/keeleweb2/kursused/haeaeldusharjutused-algtasemele http://www.ut.ee/keeleweb2/kursused/haeaeldusharjutused-kesktasemele Käemängud: http://eestikeel-mari.blogspot.com/p/kaemangud_26.html Pildiseeriad erinevatel teemadel: http://www.hev.edu.ee/?id=132 Liisusalmid: http://lastega.ee/index.php/et/luuletused/liisu https://katrinnaidend.wordpress.com/kone-arendamine/liisusalmid/ Jänku-Jussi tähelood – YouTube</p>
--	--	--

<p>Lugemine</p> <ul style="list-style-type: none"> • tunneb häälik-tähelist 	<p>Lugemine</p> <p>Raamatu/teksti üldine vaatlus: teksti paigutus, sisukord,</p>	<p>8 – Lugemisoskuse määratlus</p> <p>9 – Lugemise hindamine</p>
---	---	--

<p>vastavust, loeb õpitud teksti enam-vähem ladusalt, lausehaaval üksiku peatusega raskema sõna ees oma kõnetempos või sellest aeglasemalt;</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab häälega või endamisi (vaikse häälega või huuli liigutades) lugedes loetu sisu; • vastab teksti kohta käivatele küsimustele, mille vastused on palas otsesõnu öeldud; • mõtleb jutule alguse või lõpu; • on lugenud mõnda lasteraamatut, nimetab nende pealkirja ja autoreid, annab loetule emotsionaalse hinnangu (lõbus, tõsine, igav ...); 	<p>Õppeülesannete esitus. Trükitähtede (nii suurte kui väikeste) tundma õppimine. Tähtedest sõnade ja sõnadest lausete lugemine. Silpidest sõnade moodustamine.</p> <p>Lugemistehnika arendamine õpetaja juhendite järgi (õige hääldus, ladusus, pausid, intonatsioon, tempo, oma lugemisvea parandamine, kui sellele tähelepanu juhitakse). Lugemistehniliselt raskete sõnade ja sõnaühendite lugema õppimine.</p> <p>Oma ja õpetaja käekirjalise teksti lugemine klassitahvlilt ja vihikust. Jutustava ja kirjeldava teksti ning teabeteksti (õpilaspäevik, kutse, õnnitlus, saatekava, tööjuhend, raamatu sisukord) lugemine. Sõna, lause, teksti sisu mõistmine. Teksti sisu ennustamine pealkirja, piltide, üksiksõnade jm alusel. Loole lõpu mõtlemine. Tegelaste iseloomustamine. Küsimustele vastamine, millele vastus on tekstis otsesõnu kirjas.</p> <p>Üksikute tingmärkide (õppekirjanduse tingmärgid), skeemide, kaartide lugemine õppekirjanduses, nende tähenduse tabamine.</p> <p>Luuletuste ilmekas (mõtestatud) lugemine. Riimuvate sõnade leidmine õpetaja abiga.</p>	<p>10 – Lugemisvead ja lugemistehnika arendamine Kuna klassis on erineva juhtiva lugemisviisiga lapsi - kes loeb sõnu, kes tunneb tähti ja loeb neid kokku, kes loeb ladusalt lauseid - siis võiks lugemise harjutamine iga teksti puhul alata sellega, et igaüks saab otsida tekstist neid elemente, mida ta oskab lugeda, mis tulevad tuttavad ette. Ka vähesema kogemusega lapsed peavad saama igas tunnis eduelamuse. Juhul, kui õpiku tekstid on keerulised, saab õpilastega ühistöös koostada tahvile või ekraanile lühemate lausetega ja tuttava sõnavaraga teksti.</p> <p>11 – Lugemist ettevalmistavad tegevused – häälestamine jutu teemale teksti vaatlus, esmane orienteerumine raamatus, teksti sisu ja sündmustiku ennustamine</p> <p>12 – Lugemistegevused - lugemise harjutamine</p> <p>13 – Kavastamine</p> <p>14 – Teksti mõistmist ja loova kujutluse arendamist toetavad tegevused - loetu analüüsimine - teksti põhjal ülesannete täitmine - loovülesanded</p> <p>15 – Vabalugemine</p> <p>Lugemismängude kirjeldusi: http://www.lugemisyhing.ee/index.php?page=267 http://www.lasteaed.net/2006/12/29/mange-lugema-ja-</p>
---	--	--

	<p>Tekstiliikide eristamine: jutt, muinasjutt, luuletus, mõistatus.</p> <p>Kirjandustekstid: liisusalm, muinasjutt, mõistatus, luuletus, piltjutt, vanasõna, jutustus, näidend.</p> <p>Loetud raamatu autori, kunstniku (illustraatori), tegelaste nimetamine, loetust jutustamine. Loetule emotsionaalse hinnangu andmine (lõbus, tõsine, igav jne).</p> <p>Huvipakkuva raamatu leidmine kooli või kodukoha raamatukogust täiskasvanu abiga.</p>	<p>kirjutama-opetamisel/ Esitlus lugemismängudest: http://www.teatoimeta.ee/Lugemismangud_840.htm Sõnamängud: i-harjutused (sõnade ühendamise teemad: lilled, loomad, marjad, puud, Eesti lastekirjanikud, jõulud, mereröövliid, naljaküsimused): http://mangunurk.weebly.com/leia-paarid.html Artikkel lugemisest ja lugema õppimise meetoditest: https://jmadisson.wordpress.com/2009/06/17/lugemine-ja-lugema-oppimise-meetodid/ Riimuvad sõnad (i-harjutus memoriini põhimõttel): http://matchthememory.com/KairiRiimid Riimimeister (mängu kirjeldus): http://www.teatoimeta.ee/Riimimeister_816.htm Juku mängud: Juku sõnamäng (sõnade mõistatamine tähthaaval), Püüa märki (lõiming liiklusteemaga), Tähti täis (antud sõna tähtede leidmine täheruudust), Trükkimismäng (üksiksõnade ära kiri): http://lastekas.ee/?go=mang Üksiksõnade lugemine, nende liigitamine üldmõistete järgi: koduloomad, metsloomad, loomaaloomad, kodulinnud, vee- ja metsalinnud – lõiming loodusõpetusega: http://web.zone.ee/tiiasalm/loomad/ Lugemisülesanded aastaegade teemal (töölehed): http://www.kiigemetsakool.ee/public/files/Projektitoo/Aastaageade%20r%C3%B4tm.pdf Õppemängud: sõnade otsimise mängud (koolitarbed, sulghäälik sõna algul, nädalapäevad), sõnamängud (Eesti lastekirjanikud, muinasjutud, vastandsõnad, liitsõnad, asesõnad, võõrsõnad), emakeel (vanasõnad, elukutsed, muinasjutud, tähed tähestikus</p>
--	---	---

		<p>jne), memoriin (muinasjututegelased, raamatutegelased), kaardimängud, ristsõnad).</p> <p>Mõistatused (i-harjutus): http://www.solnet.ee/ee/sol/m_000.html</p> <p>Sõnade lugemine (ideid ülesanneteks): http://www.saue.ee/failid/Helgi_lug_m_ngud.pdf</p>
<p>Kirjutamine</p> <ul style="list-style-type: none"> • kasutab õigeid kirjutamisvõtteid, teab, kuidas väikesi ja suuri kirjatähti kirjutatakse ning sõnas õigesti seostatakse; • kirjutab tahvlilt ära; • täidab tahvlinäidise järgi õpetaja abiga õpilaspäevikut, paigutab näidise järgi tööd vihikulehele, varustab töö kuupäevaga; • koostab näidise järgi kutse; • eristab häälikut, tähte, täis- ja kaashäälikut, sõna, lauset; • kirjutab omasõnade algusesse <i>k, p, t</i>; • kirjutab õigesti 	<p>Kirjutamine</p> <p><u>Kirjatehnika</u> Kirja eelharjutused. Kirjutamine pliiatsi ja kriidiga, joonistähete kirjutamine. Õige pliiatsihoid ja kirjutamisasend istudes ja seistes (tahvli juures). Väikeste kirjatähete õppimine. Suurte kirjatähete õppimine (vajadusel 2.klassis). Tähtede seostamine. Tahvlile, vihikusse ja õpilaspäevikusse kirjutamine. Töö vormistamine näidise järgi, töö puhtus, käekirja loetavus. Teksti ärakiri tahvlilt, õpikust.</p> <p><u>Kirjalik tekstiloome</u> Tarbeteksti kirjutamine näidise järgi: kutse, õnnitlus (kujundamine näidise järgi). Jutu kirjutamine pilditaiendusena (pildi allkiri, kahekõne jms). Jutule lõpu kirjutamine. Loovtöö kirjutamine (pildi, pildiseeria, küsimuste järgi). Lünkümberjutustuse kirjutamine.</p> <p><u>Õigekeelsus</u> Häälik, sõna, lause, tekst. Tähed ja tähestik, võõrtähete vaatlus. Häälikute märkimine kirjas. Sõna ja lause</p>	<p>16 – Kirjutama õpetamise lähtekohti</p> <p>17a – Kirjatehnika harjutamisest 1. klassis – mida jälgida – õige kehahoid, kirjutusvahendi õige kasutamine, õiged tähekujud kuidas kiiremini kirjutada kirjalike tööde vormistamine</p> <p>Ladusa ja vaba kirjutamise eeltöök on suuline kõnearendus – vt tegevusi link 5 ja link 6</p> <p>Loovat kirjatööd tuleb julgustada, piiramata seda õigekirja jm nõuetega.</p> <p>Laste kirjutisi tähtsustab see, kui neid klassiruumis lugemiseks välja pannakse - seintele, lugemispesasse; köidetakse ühisraamatuks ja kleebitakse posteriks.</p> <p>17b – Kirjatehnika hindamine</p> <p>18 - Õigekirja õpetamine</p> <p>Kirja eelharjutused: https://lambrine.files.wordpress.com/2015/02/lambrine_montes_sori_kirja_eelharjutused1.pdf</p>

<p>lühemaid (kuni 2-silbilisi) sõnu ja lauseid;</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et lause lõpeb punktiga; • teab, et lause alguses, inimeste, loomade, oma kodukoha nimes kasutatakse suurt algustähte; • kirjutab õigesti oma nime. 	<p>ladumine ja kirjutamine.</p> <p>Täis- ja kaashäälikud. Täishäälikuühendi vaatlus. Täishääliku pikkuse eristamine ja õigekiri, kaashääliku pikkusega tutvumine. Sulghäälik (k, p, t) omasõnade alguses. <i>i</i> ja <i>j</i> ning <i>h</i> sõna alguses seoses tähtede õppimisega.</p> <p>Suur algustäht lause alguses, inimese- ja loomanimeses. Liitsõna vaatlus (moodustamine).</p> <p>Sõnade lõpu õigekiri – <i>d</i> ja <i>-vad</i> (mitmus) ning <i>-b</i> (tepusõna 3. pööre) õigekirjaga tutvumine.</p> <p>Tutvumine jutustava (väit-), küsi- ja hüüdlausega. Lause lõpumärgid: punkt, (küsi- ja hüüumärgi vaatlemine). Koma lauses (teksti vaatlus).</p> <p>Oma kirjutusvea parandamine õpetaja abiga.</p> <p>Etteütlemise järgi sõnade ja lausete kirjutamine (15–20 sõna lihtlausetena).</p>	<p>http://www.donnayoung.org/penmanship/redines.htm</p> <p>Kirja eelharjutused rahvuslike sümbolitega: #</p> <p>Joonistähete kirjutamine: https://www.youtube.com/playlist?list=PLSO0Q8lpUOD1egVXmV_Snh0itADaGAT5Aa</p> <p>Töö tähtedega, silpidest sõnade moodustamine, liitsõnade moodustamine (i-harjutused): http://margeklass1.weebly.com/eesti-keel1.html</p> <p>Ideid tähtede kirjutama õppimise töölehtede koostamiseks: http://www.kidslarningstation.com/preschool/alphabet-worksheets.asp http://www.kidzone.ws/kindergarten/learning-letters/books.htm</p> <p>Väikeste kirjatähete kirjutamine: https://www.youtube.com/playlist?list=PLSO0Q8lpUOD0ys8WdYT8j0aqqCcxPtIQZ</p> <p>Suurte kirjatähete kirjutamine: https://www.youtube.com/playlist?list=PLSO0Q8lpUOD2ZkRD8nb_dUJ1CG8quvpsKU</p> <p>Väikesed kirjatähed (i-harjutus): http://www.purposegames.com/game/d6e57eda27</p> <p>Liitsõna moodustamine (i-harjutus): http://web.zone.ee/tia_e_testid/eesti%20keel_2.%20klass/liitsonad_paarid_2.htm</p> <p>Tähestik, kirjatähed (i-harjutused): http://ene1b.blogspot.com/2013/01/kirjatahed.html</p> <p>Lauselõpumärgid (esitlus): https://www.google.ee/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-</p>
---	---	---

		<p>8#q=lausel%C3%B5pum%C3%A4rgid&start=10 www.hiie.tartu.ee/.../Harjutamine%20teeb%20meistriks%20arvutis.doc</p> <p>Tähestik (esitlus): http://www.storyjumper.com/book/index/19662378/T%C3%A4hestik#page/6</p> <p>Täishäälikud (i-harjutus): http://www.slideboom.com/presentations/498379/T%C3%84ISH%C3%84%C3%84LIKUD</p> <p>H sõna alguses (esitlus): helipundonen.weebly.com/uploads/2/7/8/7/.../emakeel_h_sona_algul.ppt</p> <p>Erinevate keeleõpetuslike teemade materjalid: http://varasalv.weebly.com/eesti-keel.html http://www.getwapps.com/eestikeel</p> <p>Mõistekaartide loomine: https://bubbl.us/mindmap https://www.text2mindmap.com/</p> <p>Kuldvillak (tähestikuline järjekord, täishääliku pikkus, täishäälikuühend, lauselõpumärk): https://jeopardylabs.com/play/1klassi-kuldvillak</p> <p>Õpime mängides (i-harjutused: tähestik, suur ja väike täht, omadussõnad, täishäälikuühend): http://albumare1klass.blogspot.com/2014/11/opime-mangides.html</p>
--	--	--

Lingid

1 – Kuulamisoskusele hinnangu andmine

Kuulamisoskuse sihikindla, teadliku ja süstemaatilise arendamise vajadust kiputakse alahindama, arvates, et kõik tavakoolis õppijad kuulevad ju nagunii. Tegelikult on kuulamisoskus üks olulisemaid oskusi teiste keelelise suhtluse osaoskuste omandamisel (ja mitte ainult) ning eriliselt oluline õigekirjutuse seisukohast. Seega tuleb kuulamisoskust arendada sama suure tähelepanuga kui teisi osaoskusi ning jälgida ja hinnata (anda tagasisidet) kuulamisoskuse arengut sama süsteemselt kui teiste osaoskuste arengut.

Hoolikas õpetaja leiab mitmeid võimalusi kuulamise määra/ulatuse jälgimiseks erinevate tegevuste käigus, nagu näiteks mingi töö kavandamine, ettekannete esitamine, häälega ettelugemine, teadete edastamine jne. Õpetaja saab anda hinnangu õpilaste kuulamisoskusele, kui jälgib neid erinevates õppe- ja koostööolukordades, et leida vastuseid mitmele küsimusele. Kas õpilane suudab järgida juhendeid? Kas ta leiab kuulatava loo peamõtte, toetavad detailid ja/või sündmuste järjekorra? Kas ta teeb vahet fantaasial ja reaalsusel, arvamusel ja faktil, väitel ja küsimusel? Kas ta kuulab tähelepanelikult ja sekkumata? Kas ta avaldab oma arvamust kuulatava kohta? Kas ta kuulab midagi oma lõbuks ja selleks, et nautida (muusikat, etteloetavat juttu, luuletust jne)? Eelnevalt kirjutatu kinnitab ühtlasi, et kuulamisoskust tuleb ja saab järjepidevalt arendada ka kõikide teiste ainete ja teemadega seonduvalt.

Järgnevalt veel kasulikke küsimusi/aspekte kuulamisoskusele hinnangu andmiseks. Õpetaja võib endale teha näiteks tabeli vastavate küsimustega/aspektidega ning märkida teatud perioodi jooksul teatud konkreetse(te) õpilas(t)e kohta, kui sageli mingit aspekti võib tähele panna (nt alati, mõnikord, mitte kunagi).

Füüsiline seisund

- Kas tal on laual ainult vajalikud asjad?
- Kas tal on ebavajalikud asjad käest ära pandud?
- Kas ta jälgib rääkija miimikat ja žeste?
- Kas ta laseb teistel rahulikult kuulata?

Suhtumine

- Kas ta on uudishimulik?
- Kas ta suudab segajat eirata?
- Kas ta kuulab avatud meelel?
- Kas ta kuulab lõpuni, enne kui otsustab?
- Kas ta on pühendunud kuulaja?

Sisu jälgimine

- Kas ta saab aru kuulamisülesande eesmärgist?
- Kas ta saab aru, kui suurt keskendumist kuulatav materjal nõuab?
- Kas ta kuulab kõigepealt olulist ja siis detaile?
- Kas ta teeb kuulamise ajal märkmeid?
- Kas ta küsib vajadusel asjakohaseid küsimusi, et kuulatavast paremini aru saada?

Kõnelemisoskuse hindamine

Kõnelemisoskuse arengule hinnangu andmiseks tuleb õpilaste suulise suhtluse jälgimisel pöörata tähelepanu keelesüsteemi valdamisele, s.o lausestusele, fonoloogiale ja sõnavarale. Samavõrra oluline on jälgida ka õpilaste pragmaatika arengut ehk nende teadlikkust erinevatest kontekstidest, milles keelt kasutatakse: kas ja kuidas õpilased teavad ja tajuvad, et keele kasutamine peaks olema erinevalt suhtlusolukorrast ja/või suhtluspartnerist. Näiteks rääkides samal eesmärgil telefonitsi emaga, sõbraga, õpetajaga või ametiasutusega võib keelekasutus olla (või lausa peabki olema) oluliselt erinev.

Niisiis tuleb jälgida õpilaste suulist keelekasutust erinevates sotsiaalsetes olukordades ja erinevate suhtluseesmärkide puhul: mängus, õppetegevuses ja erineva stsenaariumiga suulistest keelekasutusolukordades. Ja seda ka nii paaritöö, rühmatöö, frontaalse töö kui ka õpetajaga omavahel suhtlemise olukorras. Järgnevalt mõned küsimused, mida õpetaja võiks õpilaste keelekasutuse jälgimiseks meeles pidada.

- Kas õpilane räägib selgelt, kasutab oma mõtete väljendamisel lauseid ja sõnavara, mis on asjakohased ja sobivad konkreetsele suhtlusolukorrale?
- Kas õpilane on võimeline oma mõtet asja- ja eakohaselt ümber sõnastama, kui tema mõttest aru ei saada? Või loodab ta selles osas kellegi teise abile?
- Kas õpilane saab teistest tavaliselt aru või tundub ta sageli segaduses olevat? Kas ta arvestab teiste tunnete ja ideedega? Kui tundub, et õpilane ei saa teistest aru, siis kas ta ikka tegelikult kuulab või näib teiste rääkimine teda pigem segavat?
- Kas õpilane osaleb rühmatöös vabalt? Kas ta pöörab teiste ütlustele tähelepanu? Kas ta järgib rühmatöös kokkulepituid reegleid?
- Kas õpilane kasutab lugemise ja erinevate keelekasutusolukordade ajal omandatud uusi keelestruktuure ja sõnavara?

2 – Suhtlemisolukord klassis

Esmatähtis on klassis pingevaba õhkkonna loomine, et laps üldse julgeks sõna võtta. Keskkond klassis peab sarnanema tegeliku suhtlemisolukorraga (laste paigutus klassis nii, et nad üksteise nägusid näevad).

Oluline on, et kõik lapsed saaksid tunnis aktiivselt osaleda ning harjuksid klassiga suhtlema – looma silmsidet, kasutama õigesti oma häält (artikulatsioon,

intonatsioon, tugevus, pausid), miimikat ja kehakeelt, väljendama oma suhtumist, hinnanguid ja kogemusi. Nii kasvab esinemisjulgus, mis aitab ära hoida passiivsuse tekkimist, kus lapsed ei taha sõna võtta, on arglikud või huvitud.

Hoolikalt tuleb läbi mõelda sõnavaratöö: anda tugisõnu, lausekonstruktsioone, pilte, pildiseeriaid, rekvisiite jne, mis toetavad oma mõtete ja tunnete väljendamist, loetust arusaamist ja kirjalikku eneseväljendust.

Lapsele tuleb anda võimalus alguses paaris/rühmas harjutada ja alles siis võib paluda tal esineda üksi (nt seletada paarilisele mängu või tööjuhendit; jutustada kuuldust, nähtust, läbielatust või loetust; jutustada edasi kaaslaselt kuuldu lugu; arutleda kuuldu põhjal; kirjeldada eset, tegelast vms; mõelda välja telefonikõne; koostada kahekõne; intervjuuerida kedagi).

3 – Kõnetehnika arendamine

Kõnelemise õpetamisel on väga oluline pöörata tähelepanu

- selgele ja õigele hääldusele kõnelemisel ja teksti esitamisel, mis on lugema ja kirjutama õppimise üheks eelduseks;
- hääle kohandamisele vastavalt olukorrale (vastamine kohalt, klassi ees, paaris- ja rühmatöös),
- iste- ja seisuasendile, rühile, kuna õige hingamine tagab piisava õhuvaru selgeks ja ilmekaks esituseks,
- harjutusruumi õhule - intensiivse kõnelemise puhul täitub ruum ruttu väljahingatava õhuga ja vajab tuulutamist.

Väga oluline on õpetaja enda selge ja korrektne hääldus, sest lapsed õpivad õigesti hääldama eelkõige täiskasvanu kõnet kuulates ja jäljendades. Igasse eesti keele tundi on soovitatav valida üks hääldusharjutus. Selge ja täpse häälduse harjutamiseks sobivad rütmisalmid, kiirkõneharjutused ja intonatsiooniharjutused. Harjutusi saab lugeda paaris, ringis, ravis koos rütmilise liikumisega, erineva kiiruse, hääletugevuse või -tooniga, kasutades žeste, miimikat ja liigutusi, mis matkivad mõnd tegelast, tegevust, situatsiooni või meeleolu. Lugeda võib paaris, ringis, ravis liikudes jne. Etteütliste eelharjutuseks on soovitatav neid lühitekste pähe õppida. (NB! Hääldusharjutusi ei anta kodus pähe õppida. Seda tööd tehakse klassis.)

Hääldusharjutusi leiab õpetaja vastava klassi õppekirjandusest. Toredaid salme leiab luulekogudest (rahvalaulud, Eno Raud, Hando Runnel, Ott Arder, Wimberg, Ellen Niit, Ilmar Trull jt).

4 – Sõnavaratöö eesmärkideks on

- aidata kaasa teksti mõistmisele, harjutada õpilast jälgima autori erinevaid väljendeid;

- täpsustada ja rikastada sõnavara, seletada uute ja vähetuntud sõnade ja väljendite tähendust;
- leida lähedase (sama) tähendusega sõnu;
- eristada ja leida vastandsõnu;
- seletada piltlike väljendite ja vanasõnade tähendust,
- võrrelda ja rühmitada sõnu, et tunnetada sõnade seoseid, sõna omadusi, seostada sõna üldmõistega, hakata teadvustama keeleõpetuslikke määratlusi

Sõnavaratöök sobivad

- loetelu jätkamine (jaanuar, veebruar, ...);
- tähenduslike paaride leidmine (kahvel – nuga);
- rühma mittekuuluva leidmine (eristavaks teguriks on tähendus, kasutamiskiis, materjal, suurus vms);
- lause täiendamine;
- sõnakogumismängud (näiteks sõnade ütlemine, mis algavad või lõpevad kindla häälikuga,
 - * kus järgmine sõna algab sama häälikuga, millega eelmine lõppes,
 - * mida on üks ja mitu klassis, linnas jms).

Sõnade tähenduse selgitamiseks võiks õpetaja

- lasta arenenud sõnavaraga lastel sõnatähendusi selgitada;
- siduda sõna või väljend kontekstiga, seletada tähendust läbi konkreetse situatsiooni (*Kuidas saad aru, et inimest veetakse ninapidi? Too kuulnud loo põhjal näiteid.*);
- koostada uue sõnaga lause või anda sõnaline kirjeldus;
- demonstreerida pilti, eset või tegevust;
- teha joonise;
- esitada üld- või liiginimetuse;
- moodustada sõnaühendi;
- öelda sünonüüme või antonüüme;
- paluda leida sõna sõnastikust.

Alles siis, kui lapsed tähendust selgitada ei oska, ütleb õpetaja, kuidas seda sõna või väljendit mõista.

Sõnatähenduse täpsustamiseks on vaja viia sõna kaasteksti. Sobivad töövõtted on

- lauses sõna asendamine,

- autori ja tuttavama, igapäevase sõnavara võrdlemine,
- lauselünkade täitmine,
- valikvastustega ülesanded jms.

Selleks, et uued sõnad jõuaksid laste aktiivsesse sõnavarasse, on oluline neid aeg-ajalt meelde tuletada ja **suunata lapsi uusi sõnu kasutama**

- sõnaühendis,
- lauses,
- jutustamisel (sõnaühendid ja tugisõnad kavapunktide juurde),
- kahekõnes, rollimängus, dramatiseeringus, intervjuus, kirjeldamisel, arutlemisel, põhjendamisel (toeks: tugisõnad, lausete algused, lausemudelid jms).

Vastandsõnadega võib teha tööd õige mitmel moel.

- Asjade või piltide järgi sõnade leidmine (*mis on sile – kare, täis – tühi, kerge – raske, pehme – kõva, terav – nüri, katki – terve, pikk – lühike, kõver – sirge, kirju – ühevärviline, tume – hele, veniv – jäik jne*).
- Vastandsõnade leidmine, millel on mitu tähendust (*must – valge, must – puhas, vana – noor, vana – uus, paks – õhuke, paks – peenike, paks – vedel jne*).
- Vastandsõnade paaride moodustamine etteantud sõnade põhjal (*seisab – lamab, rõõmustab – kurvastab, otsib – leiab jne*).

Väga olulised on näitvahendid (esemed, pildid, sõnasedelid), mis toetavad vastandsõnade leidmist.

Sõnamoodustuse teadlikustamiseks tuleks

- sobitada ühele sõnale eri liiteid (ühetüveliste sõnade ehk sõnapere moodustamine – laul, laulja, laulik, laulmine) ning tuletise ja tuletusaluse tähendusi ning vorme võrreldes leida, millise lisatähenduse annab liide;
- sobitada üht liidet erinevate sõnadega (üheliiteliste sõnade tuletamine – laulja, jooksja, kihutaja, ehitaja; kandiline, tavaline, plekiline); võrreldes neid sõnu leida, et sama liitega sõnadel on lähedane tähendus (nt saab line-liite abil väljendada asjade ja inimeste omadusi).

Sõnade rühmitamiseks võib õpetaja lastele sõnu ette anda või lasta neil üldnimetuste, pealkirjade või küsimuste järgi ise sõnu otsida.

Sõnade võrdlemisel peaks välja tooma asjade, olukordade, nähtuste, tekstide jne erinevused ja sarnasused.

Enne võrdlemist on oluline ettevalmistus, et lastel oleks sõnavara, mida kasutada:

- õpetada lapsi leidma infot võrreldavate asjade kohta,
- kasutada erinevaid skeeme ja kaarte (mõistekaarti, tsentrilist kaarti ja Venni diagrammi).

5 – Kirjeldamine

Kirjeldamine on lastele raske, sest neil puudub tihti vajalik sõnavara. Kirjeldamise eeltöök on soovitatav

- kirjeldada mõnda eset/olendit, mis on õpilastele näidiseks ning tutvustab vajalikku sõnavara (näiteks: Mõista, mõista, mis see on. See on soe, paks, pehme, kootud, mõnel lapsel on see kirju, mõnel ühevärviline, see pannakse kätte.);
- anda eraldi lipikutele kirjutatud sõnu (nt lume ja vihma kirjeldamiseks sõnad: valge, külm, pehme, märg, kohev, tihe, kristalne, sajab pladinal, tibutab, ladistab, langeb, katab maad, krabistab katusel, lahistab, kallab, sajab nagu oavarrest, puistab nagu kotist, udutab). Lastel tuleb otsustada, kas antud sõnad sobivad lume või vihma kohta, ja kinnitada lipik sobiva pealkirja alla;
- lugeda lastekirjandusest erinevaid kirjeldusi;
- kinnitada tahvlile pilt ja kirjutada küsimused, mis suunavad eset või olendit tähelepanelikult vaatlema (näiteks: Mis värvi on selle looma karv/linnu suled? Missugune on kõrvad, saba/nokk? Kus see loom/lind elab? Kas ta on kodu- või metsloom? Kuidas ta häälitseb?);
- koostada märksõnaskeem, tsentriline kaart, tabel või venni diagramm sõnade „kogumiseks”. Tähtis on, et ka õpetaja ise ütleb sõnu, mida võiks antud teema kohta lisada.

NB! Õpilased peavad nägema, kuidas õpetaja märksõnaskeemi koostab. Nii saavad nad näidise, mis on märksõnad, kuidas sõnad skeemile paigutatakse, kuidas on sõnad omavahel seotud, kuidas ise skeemi koostada. Kui laps skeemi koostamisel tahvlinäidiseid ei näe, ei oska ta edaspidi skeemile märksõnu lisada, vaid kirjutab sinna lauseid.

6 – Jutustamine

Jutustades laieneb lapse sõnavara, mitmekesisub lause struktuur, kasvab esinemisjulgus, arenevad lapse kuulamis- ja lugemisoskus. Laps õpib väljendama oma suhtumist, hinnanguid ja kogemusi.

Algklassilapse jutus esineb sagedasti asesõnu ja kordusi, kaob tegevuse järjekord, laused on poolikud, sõnad on lauses vales järjekorras. Seepärast on jutustamise õpetamisel väga tähtsal kohal oskuslik juhendamine. Jutustamisoskuse arendamiseks on vaja

õpetada last oma kõnet jälgima;

- vaadata, kas jutustaja hoiab silmsidet klassiga;
- parandada laste vigast keelekasutust;
- pöörata tähelepanu halvale diktsioonile;
- paluda lapsel rääkida nii, et kõik teda kuulevad.

Lastega tuleb arutada, missugust jutustamist on huvitav kuulata, mis aitab jutustamist meelde jätta.

Kuuldud jutu, lugemispala, muinasjutu ümberjutustamine

Lapsed õpivad jutustama täiskasvanute kõnet jälgides. Seepärast mängib suurt rolli õpetaja jutustamisoskus, s.o

- kui kaasahaarav on jutustamine;
- kas jutustaja annab edasi neid emotsioone, mida ta ise parasjagu tunneb;
- kas kaasa mängib hääli, liikumise, näoilme, žestid, silmside klassiga.

Kõik see aitab lapsel jutu „sisse minna”, seda piltidena ette kujutada ja hiljem sündmusi elavalt kirjeldada.

Ümberjutustamise õpetamise juures on oluline, et õpetaja julgustaks õpilasi vabalt, oma sõnadega rääkima. Õpetaja peaks andma lastele näite, kuidas lugu jutustada, et lapsed ei hakkaks teksti sõna-sõnalt edasi andma. Teksti sisu edasiandmise toeks sobivad suunavad küsimused, piltkava, sõnaline kava, ajatelg, märksõnaskeem jms. Töövormidena saab kasutada aheljutustamist (pikemate lugude, nt muinasjuttude puhul), rühmas jutustamist jne. Oluline on suunata klassi kaaslaste jutustamist jälgima ning aitama, kui jutustaja jutulõng kaob või ta teemast kõrvale kaldub.

NB! Kõiki eesti keele õpiku lugemispalu ei pea jutustama õppima. Võib rääkida lühidalt pala sisust, võtta vaatluse alla mõne tegelastest.

Juttude koostamine

Jutu koostamine pildi järgi

Enne pildi järgi jutu koostamist tuleks 1. ja 2. klassis pilti osade kaupa vaadelda, korrates samal ajal mõisteid üleval, all, keskel, paremal, vasakul. Nii orienteeruvad lapsed edaspidi pildil kergemini.

Märksõnaskeemi või tsentrilise kaardi koostamine õpetab last enne jutustamist mõtteid koguma. Raskeks teeb jutu koostamise see, et sõnad on skeemil segamini. Lapsi tuleks juhendada, kuidas neist sõnadest jutt kokku panna.

Kõige olulisem on suunata jutustamine tegevusele (Kuidas me seda juttu alustaksime? Kuidas jutt edasi läheb? Mida tahaksid veel jutule lisada? Kuidas me selle jutu lõpetaksime?) Kui lastelt ei tule sobilikku algus- või lõpulauset, toob õpetaja ise paar näidet ja küsib siis lastelt, kuidas nemad nüüd juttu alustaksid. Kindlasti ei saa piirduda vaid ühe näitelausega, sest muidu võivad lapsed hakata seda kopeerima. Näited on aga väga vajalikud, et virgutada laste mõtlemist ja julgustada ka neid, kes on alguses arglikud.

Jutu koostamine pildiseeria järgi

Pildiseeria järgi jutu koostamine on palju kergem kui pildi järgi, sest sündmuse kulg on piltidel ette antud. Tööd alustades peaks õpetaja laskma lastel pilte järjest natuke aega vaadelda. Alles siis, kui lapsed on piltidel toimuvaga tuttavad, saab õpetaja esitada suunavaid küsimusi (vt jutu koostamine pildi järgi). Jutustamise

hõlbustamiseks võib anda tahvlile tugisõnu, lausete algusi, küsimusi.

Pildiseeria järgi võib juttu koostada ka rühmas, et arglikumaid või kesise väljendusoskusega lapsed saaksid kaaslastelt tuge.

Jutu koostamine oma joonistuse põhjal

Kõiki lapsi aitab jutu koostamisel eelnev pildi joonistamine. Jutt sünnib kõigepealt pildina. Õpetajal tuleks sel juhul kunstiõpetuse ja eesti keele tunnid omavahel siduda üheks tervikuks.

Kui pildid on valminud, tuleb lastele anda aega pildi järgi jutt välja mõelda. Mõni laps peaks kindlasti jutustama oma loo ka kogu klassile. Kuulajate ülesandeks on anda jutustajale nõu, kuidas juttu täiendada. Õpetaja võiks esitada ka suunavaid küsimusi. Seejärel jutustavad lapsed rühmades, et kõik saaksid oma loo kaaslastele jutustada. Tegutseda võib ka vastupidi: alustada jutu väljamõtlemisega ja seejärel joonistada pilt. Samamoodi võib siduda ka muusika ja eesti keele tunde ja koostada jutt muusikapala või lastelaulu põhjal.

7 – Luuletuste esitamine

Eesti keele õpikutes on erineva meeleolu, lihtsa riimi ja rütmiga luuletusi. Kõige olulisem on neid harjutada mõtestatult (ilmekalt) lugema. Luuletuse mõtte toovad välja õiged rõhud, pausid, lauselõpu intonatsioon, hääletoon, hääletugevus. Kõiki neid komponente tuleb lastega harjutada.

Mõtestatud (ilmekat) lugemist on kergem õpetada, kui lapsed kuulevad õpetajat tihti ette lugemas, sest õpilased jälgendavad alateadlikult õpetaja hääletooni ja intonatsiooni. Õpetaja peab jälgima, et ta häälega üle ei mängiks ega nõuaks lastelt liigset ilmekust. Nii kaob laste loomulik hääletoon. Sellest peaks kindlasti hoiduma.

Väga suurt rolli mängib õpetaja esmaettekanne (1.–2. klassis). Kui see on kaasahaarav ja emotsionaalne, tekib lastel kindlasti huvi ka ise luuletusi esitada.

Veel mõni soovitus õpetajale:

- Harjuta ise kodus luuletuste lugemist.
- Mõtle, missugust hääletooni ja tempot, žeste ja miimikat kasutad.
- Märgi tekstis pausid, rõhud, tempo muutumine.
- Hoidu liigest ilmekusest. Luuletust lugedes on kõige olulisem edasi anda teksti mõtet. Mõtle, kuidas on seda iga luuletuse puhul kõige õigem teha.
- Loe lastele luuletust ette mitmel erineval moel (erinevates rollides), et lapsed näeksid, kui palju on erinevaid võimalusi.
- Kuulamise ajaks anna kindlasti lastele ülesanne. Luuletuse mõistmine on tunnetuslik ja sellepärast sobivad kuulamises ülesandeks ka vastavad küsimused (Missuguse meeleolu see luuletus loob? Missuguseid hääli kuuled (lõhnu tunned, värve näed) selles luuletuses? Missugused pildid tulevad sulle seda luuletust kuulates silme ette? Missuguse pildi joonistaksid selle luuletuse kohta?).

- Aruta lastega, kuidas erinevaid salmiridu lugeda. Lapsel on kõige kergem ilmekat lugemist harjutada mingi rolli kaudu. Näiteks lugeda üht ja sama teksti erinevate tegelastega (nt unine karu, röömus siil, nuttev hiiglane, arg jänes, vihane kass). Lisada võib ka inimeste ja loomade häälotsusi.
- Häälele saab anda palju varjundeid. Värsiridu võiks lugeda erinevas meeleolus, nt naerdes, nuttes, rõõmsalt, kurvalt, imestunult, vihaselt, kavalalt, õrritavalt, parastavalt, uniselt, salapäraselt, jonnivalt jne.
- Kui klassis kõik lapsed juba enam-vähem loevad, saavad nad ka iseseisvalt lugemist harjutada. Julgusta lapsi luuletusi paarilisele ette lugema.
- Vali päheõppimiseks lihtsama rütmi ja riimiga luuletused. Värsiread kinnistuvad paremini mällu, kui neid lugeda koos liigutustega (1.–2. kl). Nii on lapsel kergem sisse elada salvide meeleolusse ja õppida luuleteksti mõtestatult (ilmekalt) esitama.

8 – Lugemisoskuse määratlemine

Arusaam sellest, mis on lugemisoskus, muutub üha vastavalt sellele, mida ühiskond oma liikmelt ootab. Mida mitmekesisemaks muutub loetav maailm – raamatud, dokumendid, kirjavahetus, digitaalselt vahendatud tekst jms – seda erinevam on ka lugemisoskust moodustavate osaoskuste põiming. Lugemisoskus sõltub eri laadi osaoskustest ning arengueeldustest, millest keskseks tuleb pidada motivatsiooni. Kuidas oleks huvitav lugeda? Head tekstid, nutikad ülesanded, head suhted klassis – kõik see aitab kaasa.

Nagu kooli alguses, nii ka 2. klassi algusest peale tuleb tegelda kõigi lugemisoskuse aladega, st toetada motivatsiooni, täiustada lugemistehnikat, valmistada ette teksti mõistma, arendada lapse enesetunnetust. Laps õpib lugema ümbruse tundmaõppimise käigus – mida mitmekesisem on klassi lugemiskeskond, seda parem. Sildid, juhendid, õnnitlused klassi seintel, pildid allkirjadega – kõik see aitab kaasa huvi äratamisele ja oskuse arengule. Kõike, mis last huvitab, ka arvuti- ja mobiilimänge, saab kasutada tema arengu huvides.

9 – Lugemisoskuse hindamine

Lugemise puhul on tähtis, et õpilane saaks võimalikult sageli positiivset tagasisidet ning hakkaks mõistma, et lugemine on paljude tegevuste – info otsimine, lauamängud, võistluste korraldamine – oluline osa. Alati, kui mingi tegevus kaasab lugemist, võib tunnustada õpilase tublidust tekstiga toimetulekul.

- Kui tegevuseks on antud kirjalik tööjuhend, saab õpilast hinnata selle eest, et ta on lugemisel tööjuhendist õigesti aru saanud ja vastavalt tegutsenud, st on osanud lugeda.
- Lugemise ilmekus ja kiirus on seotud suulise kõne omadustega, nii et õpilasel, kes kõneleb üldse aeglasemalt ja monotoonselt, et saa nõuda elavat lugemist. Pigem tuleks tema puhul tõsta esile neid omadusi, mis just tema kõnet ilmestavad – selge hääldus, rahulik lugemine, oma vea märkamine.
- Vabalugemise hindamisel tuleks tunnustada õpilase suutlikkust valida endale jõukohane teos, osata seda teistele tutvustada ja oma lugemismuljet edasi anda. Lugemismulje vahendamiseks sobivad hästi mitmesugused loovtööd.

10 – Lugemisvead ja lugemistehnika arendamine

Lugemisvead võivad tekkida mitmel põhjusel, kuid tihti piisab õigeaks lugemiseks, kui lapsel paluda veaga kohta uuesti lugeda. Sõna, milles korduvalt eksitakse, võib õpetaja endale välja märkida ju muus tunni osas või järgmises tunnis sellega tegelda: koostada lauseid, lasta sõna seletada.

Kuitahes keeruline ka ei oleks raskuste põhjendus ja nende olemuse selgitus, laps on arenev, iga päev võib ilmnedu uusi oskusi ja seepärast on olulisim alal hoida rõõmsameelset, toetavat suhet ja uskuda lapse edusse täiest jõust. Muidugi on tähtis ka süsteemne töö igal kõneühiku tasandil – häälik, täht, sõna, lause, terviktekst. Süsteemsuse all on siin mõeldud seda, et igapäevaselt, igas tunnis tehakse võimalikult eri laadi harjutusi, et kinnistada juba kujunevaid osaoskusi.

Võtteid lugemistehnika arendamiseks:

- Õpitavas tekstis, eriti selle raskemates sõnades täishäälikute punasega esiletoomine ja seejärel lugemise harjutamine.
- Raskemate sõnade väljakirjutamine klassitahvlile või sõnalipikutele ning nende lugemise harjutamine.
- Sõnade kirjapiltide võrdlemine - sama tüvega, samade algustähtedega, sama lõpuga sõnad - direktor, dirigent; st otsida lugemispala sõnavara juurde võrreldavaid sõnu.
- Sõna mõistatamine analoogiliselt "Poomise" mängule - A ----- S - leia tekstist sõna.
- Kõiki mängulisi ja otsimisele suunatud harjutusi saavad õpilased üsna ruttu hakata ise üksteisele tegema, nii et õpetaja osa kahaneb vaid korraldamisele.

11 – Lugemist ettevalmistavad tegevused

Häälestamine jutu teemale

- Muusika kuulamine
- Mõistatuste mõistatamine
- Ristsõna lahendamine
- Vestlus või arutelu pala teemal
- Luuletuse lugemine
- Piltide vaatlemine

Teksti vaatlus

- kas see lugemispala on lühike või pikk,
- on seda pala raske või kerge lugema õppida,
- kus asub jutus luulevormis osa ja kuidas selle ära tunneb,
- kelle nimesid on tekstis leida jms

Pala sisu, tegelaste ja tegevuspaiga ennustamine

- õpiku illustratsiooni järgi
- pealkirja järgi
- 4–5 palast välja kirjutatud juhusliku sõna põhjal
- sisult tundmatute sõnade selgitamine lause koosseisus ja nende sõnade põhjal pala sisu/pealkirja ennustamine
- lugemistehniliselt raskete sõnade lugema õppimine ja pala sisu/pealkirja ennustamine nende sõnade põhjal
- tekstiga seotud muusikapala või muu teose (film, multifilm, mäng) põhjal

12 – Lugemistegevused

Väga oluline on teksti lugemise harjutamine. Tähelepanu peaks pöörama nii lugemistehnika arendamisele kui ka pala ilmekale (mõtestatud) lugemisele, et aidata lastel teksti sisu mõista.

Teksti lugemiseks ja lugemise harjutamiseks on mitmeid võimalusi.

1) Juhendatud vaikne lugemine

- Kindlasti tuleb vaikseks lugemiseks anda pala kohta mõni küsimus või muu ülesanne (nt leida palale uus pealkiri, leida kõige põnevam koht, leida tundmatud sõnad jne), et lugemist eesmärgistada;
- kui klassi laste lugemisoscuse tase on ebahühtlane, tuleks tööd diferentseerida (samal ajal, kui klass pala vaiksel loeb, juhendab õpetaja algajate lugemist). Ära ei tohi unustada ka neid lapsi, kes soravalt loevad. Neile peaks juba vaikse lugemise ülesande andmisel selgitama, missugune on lisatöö. See peaks olema loominguiline tegevus (nt jutule lõpu või alguse mõtlemine, loo dramatiseerimine jms);
- pärast vaikset lugemist tuleks õpetajal leida erinevaid võtteid pala korduvlugemiseks;

2) tundmatute sõnade leidmine ja lugemine;

3) lausete või lõikude kaupa lugemine;

4) ahellugemine;

5) osalistega lugemine (paaris, rühmas, klassiga);

6) paarilugemine lausete või lõikude kaupa;

7) ajavormi muutmisega lugemine (olevikus või minevikus);

8) mina vormis lugemine;

9) valiklugemine:

- küsimustele vastuslause lugemine,
- enam meeldinud lausete lugemine,
- keeleõpetusliku teemaga lausete lugemine,
- tegelastega seotud lausete lugemine,
- uute tegelastega lugemine jne;

10) stopplugemine – pala loetakse lõikude kaupa, tehes lõikude vahel pause. Pauside ajal arutletakse, miks nii juhtus, mida üks või teine tegelane võiks nüüd tunda või mõelda, kuidas võiks lugu edasi minna;

11) korrektuurlugemine – õpetaja loeb pala lastele ette, kuid teeb lugemisel vigu. Lapsed jälgivad tähelepanelikult teksti ja parandavad õpetajat;

12) tähelepanelik lugemine – õpetaja jaotab igale lapsele ühe sõna või väljendi palast ja loeb pala ette, tehes pausi nende sõnade juures, mis on laste käes. Laps, kellel on parajasti teksti sobiv sõna, loeb selle ette.

13) jalutaja loeb - lugev laps tõuseb ja liigub lugedes teise õpilase juurde, andes talle lugemise järje üle. Teine õpilane tõuseb ja liigub lugedes järgmise juurde, kellele soovib järge anda.

13 – Kavastamine

Kavastamise õppimist võib alustada pala kohta joonistatud pildisarjast. Igale pildile pannakse pealkiri. Võib ka esitada iga pildi kohta küsimuse. Kui piltide abil on mõistetud, et lugu esitab teatava sündmuste järjestuse, saab oodata ka üksnes kirjaliku teksti jaotamist osadeks. Kavastamiseks tuleb aga valida sellised jutud, kus on sündmustik selgelt olemas. Paraku on lugemikes vahel lugusid, kus tegelased lihtsalt vestlevad omavahel. Osadele võib panna mõnesõnalise pealkirja, neid võib kokku võtta ka küsimuse või lausega. Hea on suunata laste tähelepanu sellele, et kavapunktid võivad olla ühesugusel moel sõnastatud - kui küsimused, siis juba kõik küsimused. Kavastamise eesmärk on pala sügavam mõistmine ja sisu meeldejätmise, et seda näiteks ümber jutustada või muus seoses meelde tuletada (näiteks loomaga juhtunud lugu loodusõpetuse tunnis).

14 – Loetu mõistmist ja loova kujutluse arengut toetavad tegevused

Loetu analüüsimine

- Pala kohta käivatele küsimustele vastamine
- Küsimuste moodustamine;
- Arutelu:
- pala peamõtte leidmine
- loole hinnangu andmine (lugu on naljaks, põnev, tõsine, kurb, tõestisündinud, väljamõeldud)

Pala põhjal ülesannete täitmine

- Lünkteksti, testi või tabeli täitmine
- Lausele alguse/lõpu leidmine, lausete koostamine
- Skeemi koostamine, seoste loomine
- Tulpdigrammi koostamine ja analüüsimine
- Palast tegelaste leidmine ja nende võrdlemine või kirjeldamine
- Töö vanasõnadega
- Tekstist sõnade, lausete leidmine seoses õigekirjateemaga

Loovülesanded seoses lugemispalaga

- Dramatiseering, rollimäng, pantomiim pala teemal
- Loole uue alguse või lõpu mõtlemine
- Analoogiajutu jutustamine
- Pala lugemine uute tegelaste või tegelaskõnega
- Tegelaste iseloomuomaduste vahetamine, tegevuskohtade vahetamine
- Joonistamine pala põhjal
- Kirjutamine palast lähtuvalt
- Kaasamängimisteater

15 – Vabalugemine

Lugemisõpetuse tõelise asjatundja puhul on loomulik, et klassis loetud tekstivara avardatakse muu kirjanduse lugemisega. Õpikus olnud katkendi puhul võetakse välja algteos. Mistahes teema puhul osutatakse võimalikule lisa lugemisele. Täpsema soovitusnimestiku koostamisel tuleb kindlasti kasuks koostöö kohaliku raamatukoguga. Vabalugemise suunamisel võib lähtuda nii teemast (nt lood loomadest, tehnikast, sõprusest), žanrist (nt luule, seiklusjutt, rahvaste muinasjutud) kui ka autorist (lugemikus olnud loole samalt autorilt lisa otsida). Eri laadi raamatute lugemise viisi juurde juhatatakse õpilased kindlasti ühises tegevuses klassis. Näiteks otsitakse luuleraamatust humoorikat luuletust rühmaga ettekandmiseks või vaikset talveluuletust kunstiõpetuse tunnis maalitud pildi juurde, tutvutakse entsüklopeedilise teose ülesehitusega – sisukord, indeksid, tingmärgid.

Vaiksele lugemisele keskendumine vajab õppimist ja harjutamist. Edu on näinud õpetajad, kes on klassis hakanud korraldama vaikse lugemise minuteid (algul loeb igaüks oma raamatut kasvõi 5 minutit, hiljem pikemalt). Vabalugemises saavutatu – silmaring, huvi enese ja teiste vastu, oskus raamatust oma järeldusi teha – tuleb eriti hästi esile loovtöodes, omakoostatud soovitusnimestikes, raamatu- või teemaposterites, õpilaste endi loodud ühisraamatutes.

Olulist rolli mängib ka väärtkirjanduse ettelugemine. See võimaldab lastel tegelasega kaasa minna, loo meeleolusse sisse elada, soovi korral kuuldu juurde tagasi tulla ja juhtunu kohta üle küsida. See kõik eeldab õpetajalt sellise olukorra loomist, kus ei loeta ühe kitsa teema pärast, vaid lugemise enese pärast, kogu teose atmosfääri tõttu, selleks, et tunda rõõmu, hirmu, hirmust ülesaamise kergendust, pinget ja lahenduse vabastavat jõudu. Mida köitvam on õpetaja ettelugemine, seda suurem on võimalus, et laps ka ise seda raamatut lugeda soovib.

16 – Kirjutama õpetamise lähtekohti

Kirjutise sisu ja vorm tulenevad suuresti sellest, milline on kirjutamise eesmärk ja ülesanne ehk milline on kirjutamise funktsioon. Kirjutamisel on tähtis, et osataks oma mõtteid selgelt, täpselt ja veenvalt edasi anda, arvestataks lugeja olemasolu. Teisisõnu, kirjutaja peaks endalt pidevalt küsima, kas ta kirjutatu on arusaadav. Koolis pakutavad kirjutamisülesanded peaksid olema võimalikult mitmekesised ja pidama silmas erinevaid eesmärke. Olenevalt sellest, milliseid konkreetseid sotsiaalseid eesmärke kirjutamisega taotletakse ja kellele kirjutatakse, valitakse sobiv teksti liik (žanr). Iga lugemikupala või teema kohta saab õpilaste jaoks välja mõelda mõne elulähedase, olukorrakohase või loomingulisemat laadi kirjutamisülesande, mis võimaldab kirjutada ka erinevale lugejale. Mõned näited: kirjuta teade või sõnum pala ühelt tegelaselt teisele; koosta reklaam, kuulutus, hõige, teadaanne, kaebekiri, kiidukiri, murekiri, seletuskiri mingis palas või teemas sisalduva sündmuse või probleemi kohta; koosta juhend, retsept, kasutamissoetus mingi asja kohta; koosta ostunimekiri.

Kirjutamisõpetus peaks kujundama ka oskusi enesekontrolliks, oma tegevuse analüüsiks, mõistmiseks ning tulemuste hindamiseks, looma võimalusi arutlusoskuse renemiseks, pakkudes õpilastele elulisi, loomingulisi ning mõtlemisainet ja arutlusvõimalusi pakkuvaid ülesandeid. Osaoskuste, sh kirjutamise õpetamisel tuleb lähtuda tekstist või keekekasutuse funktsioonist. Õpilasi tuleb maast-madalast harjutada oma tekstiga tööd tegema. See peab saama kirjutamise loomulikuks osaks.

Koolikirjutamise eesmärgiks on kasvatada igast lapsest isiksus, kes julgeb oma mõtteid kirja panna ja tuleb nõutaval tasemel toime argielus vajaliku kirjutamisega. Kirjutamisülesanded peavad seetõttu olema elu- ja lapselähedased: kirjad, meenutusdelid, sünnipäevakutsed, märkmed, seletuskirjad; muinasjutud, luuletused; kuulutused, reklaamid, juhendid, retseptid, mida inimesed igapäevaelus kirjutavad.

17a – Kirjatehnika harjutamisest 1. klassis

Kirjatehnika õpetamise peamised eesmärgid on kirjutamiskiiruse tõstmine ning hästi loetava ja sujuva käekirja väljaarendamine. Selleks tuleb lastele õpetada

- õiget kehahoidu kirjutamisel,
- kirjutamisvahendite õiget käsitlemist,
- õigeid tähekujusid ja nende seostamist sõnaks,
- võtteid kirjutamiskiiruse tõstmiseks,
- kirjalike tööde vormistamist.

Kirjatehnika õppimine on eesti keele tunni üks osa. Kirjatehnikale tervet tundi ei pühendata, sest 45 minutit järjest ei suuda ükski laps kirjutada. Kirjutamise tehnika aluseks on õige istumisasend ja pliiatsihoid. Sellele tuleb pidevalt tähelepanu pöörata.

Kirjutamise õppimine nõuab kogu keha väga head koordineerimist, keskendumist ning intellektuaalset pingutust. Seetõttu peaks kirjutamistegevus last huvitama, võimaldama loominguilust ja mängulisust.

Kirjutusvahendid

1. klassi põhiliseks kirjutusvahendiks on harilik pliiats, millel on märged HB või B. Värvimisel ja kirja eelharjutusi tehakse kasutatakse ka värvipliiatseid, õlipastelle või vahakriite.

Kirja eelharjutused

1. klassis kirjatähtede kirjutamist õppides ei tule lastel tähekujud algul õigesti välja. Peenmotoorika arenedes ja kirjutusvahendite valdamise paranedes muutuvad õigemaks ka tähekujud. Kõige tähtsam on saavutada käe vaba, sujuv ja otstarbekas liikumine. Seetõttu on kirja eelharjutustel väga oluline roll kogu esimese õppeaasta vältel.

Kõiki kirjatehnika töövihikus olevaid kirja eelharjutusi on soovitatav enne harjutada suurtel A3 formaati paberitel õlipastellidega ja alles seejärel teha värviliste pliiatsitega töövihikusse. Nii harjutavad lapsed kirjaliigutust enne suurel pinnal, joonistamisel töösse haaratud sõrme-, käe- ja õlavarrelihased saavad vabalt liikuda. Õlipastell ja värviline pliiats sobivad just seepärast, et need on lapse käe survele kergesti alluvad kirjutusvahendid ja võimaldavad teha tugevamat ning õrnemat joont. Harjutusi võiks alustada seinale kinnitatud paberil. Kui sellist võimalust kõikide laste jaoks pole, siis vasakukäeliste laste puhul tuleks seda kindlasti teha. Nii on pea, õlad, keha, käsi ja kirjutusvahend loomulikult õiges asendis.

Kätt aitavad kirjutamiseks ette valmistada mitmesugused tegevused erinevate õppeainete tundides, mis arendavad üldist koordineerimist ja peenmotoorikat, käe, silma ja kõne koostööd, kirja rütmi ja liikumise suunda ning liigutusmälu. Sellised tegevused on näiteks:

kunstiõpetuse tunnis

- kirja eelharjutused õlipastellide ja värviliste pliiatsitega suurtel paberitel,
- mustrite joonistamine,
- šabloonide järgi joonistamine,
- vaba joonistamine;

tööõpetuse tunnis

- voolimine,
- rebimine,

- lõikamine,
- meisterdamine jms;

kehalise kasvatuse tunnis

- tähe kujude läbi kõndimine,
- tähtede kujutamine kehaga,
- žongleerimine šifoonrätikute ja tangainetega täidetud kotikestega,
- ronimine,
- palli mängimine jms;

muusikatunnis

- muusika rütmis liikumine, tantsimine,
- näpu- ja laulumängud,
- sõrmelaulud, laulud koos liigutustega,
- kirja eelharjutused muusika ja rütmifraaside saatel.

Joonistähete kirjutama õppimine

Kõik joonistähed on soovitatav 1. klassis enne kirjatähete õppimist läbi korrata ka sel juhul, kui lapsed on eelkoolis neid juba õppinud. See on vajalik nii tähekujude meeldetuletamiseks kui ka käe õige liikumissuuna kordamiseks, sest suurte kirjatähete õppimine toetub joonistähete kirjutamisele. Eelharjutusena on soovitatav joonistada šabloonide järgi (ruut, ring, kolmnurk). Sobiva šablooni saab õpetaja valida vastavalt tähe kujule. Kui lapsed pole joonistähti varem õppinud ja tööd tuleb alustada algusest peale, siis peab õpetaja tähtede kirjutamise harjutamisel kasutama lisaks töövihikule 16-joonega vihikut või mõnda eelkooli töövihikut.

Kirjatähete õppimine

1. klassi I õppeveerandist saab alustada väikeste kirjatähete õppimist. Kui aga selle klassi õpilased alustasid joonistähete õppimist alles sel sügisel, tuleb õpetajal valida aeglasem tempo: kinnistada joonistähete kirjutamist ning alustada väikeste kirjatähete õpetust II poolaastast. Suurte kirjatähete õpetamine on soovitatav sel juhul jätta 2. klassi. Kiirustada ei ole mingil juhul mõtet, et kirjatehnika ei muutuks lastele vastumeelseks.

Iga tähe kirjutama õppimine jaotub kolme etappi:

- kirja eelharjutus,
- tähe kirjutama õppimine üksikult ja sõna koosseisus,

- kirjutamise harjutamine.

Kõiki etappe ei jõua ühes tunnisas läbida. Oluline on, et kirja eelharjutus ja esmane tähe kirjutama õppimine jääksid ühte tundi. Mingil juhul ei tohi terve tund kirjutamist harjutada.

Õpetamisel tuleks silmas pidada järgmist.

- Tähekuju jääb lapsele paremini meelde, kui õpetaja tähe kirjutamist tahvlil ette näidates jutustab „tähe sünniloo” – muinasjutulise lühiloo või kujundilise humoorika kirjelduse, millesse õpetaja põimib osavalt õige käe liikumise suuna.
- Igal lapsel peaks olema võimalus uut õpitavat tähte ka klassitahvlil harjutada, et õpetaja saaks teda individuaalselt juhendada.
- Õpetaja peab iga sõna tahvlile ette kirjutama ja käe liikumise suunda kommenteerima, et laps pööraks tähelepanu tähtede seostamisele, õigele proportsioonile ja näeks, kuidas sõna tervikuna kirjutada.
- Lapsele tuleb ettenäitamise käigus öelda, millal kätt tõsta tohib ja millal mitte. Tähelepanu tuleb pöörata ka üksiktähe ja üksiksõna vahedele, et tähed ei läheks liiga üksteise otsa ega oleks kirjutatud liiga laialt. Õpetaja peab joonistama klassitahvlile alati sama joonestiku, mis on töövihikus.
- Kirjutada võib järjest 10 minutit.
- Käelihaste lõdvestamiseks tuleb teha näpumänge, käeharjutusi muusikaga, rütmiga.

17b – Kirjatehnika hindamine

Kõige olulisem on suunata laps ise oma tööd analüüsima ja näidistega võrdlema. Mida väiksem laps, seda lõbusam on oma töö hindamise sidumine huvitava õppejutuga. Näiteks võib õpetaja 1. klassis kirjutada tahvlile erinevaid tähti ja paluda lastel analüüsida, missugused tähed pääsevad tähtede moesõule, missugused tuleb viia haiglasse kosuma, sest nad on liiga kõhnad, või kõhnuma, sest nad on liiga paksud jne. Edasi saavad lapsed leida, missugused tähed neil igas reas õnnestusid. Nii pööravad lapsed tähelepanu tähe kuju mõjutavatele teguritele ja probleemkohtadele ning on ka ise kirjutades hoolsamad.

Lapse tööd parandades pööratakse tähelepanu valedete tähekujudele ja seostele, õigekirjavigadele ning teksti kujunduslikele vigadele. Analüüsitakse ka õpilase istumisasendit, pliiaatsi/sulepea hoidu, vihiku asetust, millest sõltub käekirja loetavus ja sujuvus.

I ja II kooliastmes annab õpetaja lapse tööle nii suulisi kui kirjalikke sõnalisi hinnanguid. Kirjatehnikatöid hinnatakse numbriliselt vastavalt koolis kehtestatud korrale. Kui numbrilise hindamisega alustatakse 1. klassist, siis pole soovitatav tähtede kirjutama õppimise perioodil õpilase kirjatehnikatöid numbriliselt hinnata.

18 – Grammatika ja õigekirja õpetamine

Tänapäevased emakeeleõpetuse arendajad väidavad, et formaalne grammatika õpetamine (reeglite päheõppimine, drillharjutuste tegemine jne) ei aita kaasa ei lugemise, kirjutamise ega kõneoskuse arengule, samuti ei tõuse sellest suuremat tulu teise keele omandamiseks. Kui pöörata nooremates klassides grammatika õpetamisele liiga suurt tähelepanu, siis võib see laste kirjutamise arengut koguni pärssida. Kui lapsel on kirjutamiseks vajalik huvi, tahtmine, mõtted

ning sõnavara, siis saab teda õpetada grammatilisi eksimusi leidma ja analüüsima ning otsima erinevaid võimalusi puuduvate teadmiste hankimiseks. Kui lapsel ei ole aga millestki kirjutada või rääkida, siis ei ole ka tema kirjutatus midagi parandada ning grammatilised teadmised osutuvad kasutuks. Seega, enne sisu, siis vorm.

Kirjutamise ja lugemise arengu seisukohast peetakse kasulikuks tegeleda mitmesuguste lausestusega seotud ülesannetega, nagu lausete moodustamine segipaisatud sõnadest, algvormis sõnadest, alguse või lõpu järgi, etteantud mudelite järgi, pildi alusel jne.

Nooremate laste õpetamisest kirjutatud autoritest suurem osa pooldab seisukohta, et:

- kokkuleppeid (õigekirja, kirjavahemärgistamist) ning grammatikat on noorematele õpilastele kõige otstarbekam õpetada eesmärgistatud lugemise ja kirjutamise kontekstis;
- kokkulepped ja grammatika on ainult üks osa keelest ning selle õpetamise programmist.

Grammatika ja õigekirja õpetamise aluseks saab võtta laste endi tööd ja keelekasutuse: pöörata rohkem tähelepanu neile keeleteemadele, milles lapsed sagedamini eksivad. Seda saab ja tuleb teha aeg-ajalt ka individuaalse tööna nn teksti toimetamise nõupidamise ajal. Sel ajal, kui lastel on käsil iseseisev töö, kutsub õpetaja ühe õpilase tema kirjutisega enda juurde. Koos loetakse õpilase kirjutist ja leitakse võimalikud vead (õpetaja ei ütle, kus viga on, vaid juhib sellele tähelepanu). Ühise arutelu käigus tehakse parandused. Ühes tunnis jätkub aega vast ehk kahe-kolme õpilase jaoks. Sellistest nõupidamistest saab ka ainekst nn minitundideks.

Keelemõisteid saab alati tutvustada sobivas kohas, kui need palas või õpilase kirjutises ette tulevad. Arutleda võib ka selliste keeleteemade üle, mille õppimine ei ole veel kohustuslik, kuid mille järele on töö käigus tekkinud vajadus. Õpilased võivad koostada näiteks isikliku grammatika käsiraamatu, mis pidevalt täieneb õpitavate keeleteemadega.

Õigekirjaõpetuse kavandamisel soovitatakse õpetajal teadvustada järgmisi põhimõtteid.

- Õigekirja õppimine on pigem aktiivne mõtestatud protsess kui päheõppimine. Õigekirja õppimine tähendab eelkõige sõnade rühmitamist ja nende kohta üldistuste tegemist.
- Õigekirjutuse õpe tuleb seostada eesmärgistatud kirjutamise ja üldise keeleõppega. Õigekirjaga tegelemine peaks olema loomulik igapäevane kirjutamisega kaasnev tegevus.
- Õpilased peavad mõistma, et õigekirjutusel on teatud kindlad unikaalsed aspektid. See on suulist ja kirjalikku keelt ühendavaks lüliks. Õigekirjal on spetsiaalne funktsioon esitada keelt graafiliselt käsi- või masinkirjutuse läbi.
- Õpilased teevad juhuslikke õigekirjavigu väga harva. Enamasti teevad õpilased teatud kindlat liiki õigekirjavigu, nt kaashäälikuühendi õigekiri, sulghääliku õigekiri jne. Nii saab õpetaja õpilaste vigu analüüsides koostada oma isikliku õigekirjaõpetuse strateegia.
- Tänapäevased õigekirja õpetamise eesmärgid peaksid keskenduma õigekirja õppimiseks vajalike strateegiate (nt sõnade rühmitamine sarnase kirja pildi

põhjal; seaduspärasuste leidmine sõnade õigekirjas jms) õpetamisele.

- Oluline osa õigekirja õpetamises on õigesti kirjutatud ja valesti kirjutatud sõnade eristamisel, et seeläbi oleks võimalik parandada nii vigu kui ka nende tekkimise põhjusi. See tähendab metakognitiivsete oskuste arendamist. Kui õpilane teab, milliseid sõnu ta alati õigesti kirjutab ja millistes tal on oht eksida, siis saab ta veaohtrike sõnade õigekirja erinevate allikate abil (pinginaaber, sõnaraamat, õpetaja jms) kontrollida.
- Õpilased peaksid teadvustama, et eesti keele õigekiri on vägagi reeglipärane ja igaüks võib ise need reeglipärasused avastada.

Üldiselt peaks õigekirja õpetamine olema nii individuaalne ja loominguuline kui vähegi võimalik. Arvuti kasutamine on andnud samuti väga häid tulemusi, eriti kirjutamisraskustega õpilaste puhul.

Õigekirja õpetamine põhikooli I ja II astmes peaks sisaldama sõnade uurimist erinevate tegevuste käigus ja tulemuste üldistamist. Sellised tegevused võiksid olla järgmised:

- 1) sõnade rühmitamine vastavalt õigekirjareeglile analoogia põhjal: ühe või kahe vastava tähega, kaashääliku- või täishäälikuühendiga, s-i kõrval oleva k, p, t-ga jne;
- 2) "sõnade sein" – klassi seinale on riputatud nimekiri sõnadest, milles sagedamini eksitakse (sobib algajatele kirjutajatele);
- 3) õpilasel on sõnade õppimise märkmik või kaustik, kuhu ta kirjutab oma kriitilised sõnad;
- 4) õigekirja ja tähenduse seostamine: tähenduslikult sarnased sõnad kirjutatakse tavaliselt sarnaselt, vaatamata häälikulise koosseisu muutumisele.

Soovitav kirjandus eesti keele õpetamise kohta I kooliastmes

Hage, M. Kõnelema. Tallinn: Koolibri, 1994.

Hallap, M. Lapse kõne arendamine. Praktilisi soovitusi kõnelise suhtlemise kujundamisel. Tartu Ülikooli kirjastus, 2008.

Hiiepuu, E. Aabitsa metoodiline juhend. AS Bit, 2009.

Hiiepuu, E. Eesti keele metoodiline juhend. 1. klass, 2. osa. AS Bit, 2010.

Jürimäe, M. Lugema õpetamise metoodika. Tallinn: Künnimees, 2003.

Kalamees, E. Kus mu põial? TLÜ Rakvere Kolledž, 2006.

Klassiõpetajale õpetamisest. Abimaterjale pedagoogiliseks praktikaks. Koostanud Uusen, A., Timoštšuk, I. Tallinna Ülikooli kirjastus, 2007. Kõve, I.-M. Tarkus tunneb rõõmu inimlapsest. Tallinn, 1994.

Koolid, kus lugemine loeb. Kolm tegevusaastat. Koostanud Mürsepp, M. TLÜ kirjastus, 2009.

Kula, P. Õpilaste vasakukäelisusest tulenevad toimetuleku iseärasused koolis. Tallinn: TLÜ Kirjastus, 2008.

Laamann, A. Mängides lugema. Tallinn: Ilo, 2008.

Lahi, R., Matesen, V., Muhel, I. Kirjatehnika käsiraamat õpetajale. Tallinn Valgus, 1990.
Lastekirjanduse sõnastik. Eesti Lastekirjanduse Keskus, 2006.
Lerkanen, M.-K. Lugema õppimine ja õpetamine alus- ja algõpetuses. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007.
Lukanenok, K., Tammemäe, T. Lugemismängud I, II, III. Tallinn: Koolibri, 2007.
Matthews, S. R., Löfstrom, E., Poom-Valickis, K. Psühholoogia klassiruumis. Reflekteerivaks õpetajaks juhtumeid analüüses. Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2008.
Meyer, R, W. Vasakukäelisus? Tormikiri. 1998.
Müürsepp, M. Laps on hakanud lugema. Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, 1998.
Raadik, S. Mängime kirjutamist. Tallinn: kirjastus Tea, 2010.
Uusen, A. Emakeele õpetamisest klassiõpetajale. Tallinna Pedagoogikaülikool, 2002.
Uusen, A. Kirjutamisest ja kirjutama õpetamisest. Tartu: Atlex, 2006.
Uusen, A. Põhikooli I ja II astme õpilaste kirjutamisoskus. Tallinna Ülikooli sotsiaalteaduste dissertatsioonid 19. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2006.
Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes. Toimetanud E. Kikas. Tartu: Haridus- ja teadusministeerium, 2010.

<http://ekkm.estinst.ee/sisu/eesti-keel-emakeelena/>

<https://www.hm.ee/et/eesti-keele-e-o-pe>